Контрольный экземпляр

Массе а мехкий пролетареш, вIашагIкхета!

Сердало

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера дехз ★ ЕРА, 22 ИЮНЬ, 1989 ШУ. ★ № 74 (7732). ★ Мах 3 кеп.

Яхьа дневник

Лаьрхlар кхоачашду

ХьатIаккхаьчай машиннаькъахошта эгтара чоалхане йола ха. Ахкан бетташка дикка дукхагIа мовхьаш дIахьа кхахьа а шозза дукхагIа нах дIа-хьа кхувла а безаш хул цар. Алсамъяьннача поездопотоко ишта а аттачарех ца хинна из хьал геттара кIоаргдаьд. Машиннаькъахоша шоай низ дIакхоачар ду поездаш лелара ритм нийса хилийтара, шоашта хьалхашка латта декхараш кхоачашдара. Из дара уж тIахьехаш да укх деношка Къулбаседа-Кавказа машиннаькъа начальник Ф. М. Котляренкос ерригача магистрала болхлошка даь кхайкарал.

Къаьстта бокха бехктохкам тIабуж цу хьалашка локомотивни боахама. Дика кхетаду из Гудермесски депо коллективо. Тепловозни паркацка гIолла беча комиссионни тIахьожаме дакъа лоацаш я из. ХIара локомотив авторитетни комиссега дIахьокх цо.

Белгалдаккха деза, укх тIеххьарча шерашка укхазара кхоалагIа дакъа дола тепловозаш кердачарца хийцалга. ХIанз царех дукхагIдараш 2 ТЭ10М яхача серех да. Цар аьттув беннаб наькъа тIара хьал кIезиг-дукха дикалгахьа дерзаде.

Цу хьалашка фу ду депо коллективо? Айхха бувзамаш оттадаьд цо ше санна йолча мехкарча дукхача коллективашца, Iалашо яра организацешца. Цу наькъашца эшар лох цо. Болх хала боллаше а, паччахьалкхен планаш тIеххоачашъеш къахьег мастераша А. Волкова, А. Самбулатова, А. Шевченкос кулгалдеча слесарий комплексни бригадаша, болхлоша А. Загоренкос, Ф. Оргина, А. Навальнова, С. Балатханова, А. Царькова, С. Эсимбулатова.

Тахан-кхоана йистебаргба тепловозашта беш бола комиссионни тIахьожам. ТIеххьара машинаш кийчон мугIаре дIаоттаргья. Гудермесски локомотивни депо коллектив халонашта ка луш яц.

Деша дай бац

«Спецнефтехиммаш» яхача объединене головной предприяти Гудермесе я. КхоалагIа шу да из йиззача боахама расчетага яьнна. Укхаза арахец мехкдаьтта промышленносте чIоагIа эшаш йола фланцаши сихха хьайоахаш йола заглушкаши.

Кердача хьалашка болх беш йолча коллектива эгтара керттерча хьокхамех цаI — цIена пайда баккхар. ТIаккха мишта лоархIабу цох «Спецнефтехиммаша» къахьетамхой. ХIанзарчоа да веларгволаш дац гIулакх. Масала, карарча шера хьалхарча квартале 209 эзар сом цIена пайда бе дош деннадар цар. Цхьабакъда, [illegible] техача гучадаьлар, кассе Iодижар 35 эзар сом мара доацалга.

Кийча продукци заказчикашта дIайохьийт плано яхачул шозза кIезигагIа. Заказаш кхоачашдара ханаш тIехьайоахаш моттигаш Iалаьмате дукха я. Из дале а, складашка хьаIайнай миллион сома маьхза тайп-тайпара продукци. Хила йиш йолчул кхозза дукхагIа я на.

ГIишлонхой гIулакхаш

Шерагара шерга хозлуш, тоалуш, йоккхагIа хулаш йоагIа Нохч-ГIалгIайчен столица город Грозный. Укх тIеххьарча шерашка къаьстта дукха хьалду укхаза наха чубаха цIенош, берий бешамаши яслеши, кхьйола соцкультбыта объекташ. Уж хьалъеча хьинаре къа а хьегаш, доккха дакъа лоац «Чечингстрой» производственни объединене СМУ-8 дуккхача гIишлонхой бригадаша. Царна юкъе эггара дикагIа лоархIачарех цаI я Сайфутдинов Равиль Ашрафович керте латтача комплексни бригада коллектив. ГIишлон-монтажни управленерча гIишлонхой коллективашта юкъе эггара хьалхарчарца бригадин подрядагIа къахьега а йолаенна, хозрасчетага яьннарех я из. Кердача хьалашка болх бе йолаеннача бригада гIишлонхоша тIагIертта къовсам лоаттабу балха тIа бухсоцаш хьахулаш дар мамогта дикагIа хилийтара. Цунга хьежжа хул хIаране къахьегаме лоацача даькъа коэффициентагIа телаш дола алапи а ахчан премеш а. Цудухьа чIоагIъеннай бригадера къахьегамеи производственнии дисциплина, лакхбеннаб гIишлонхой материальни безам.

Цхьа болх боацаш бисача, кхыча участке, дIа а этта къахьега йишйолаш массехк смежни говзал йолаш ва коллективера хIара гIишлонхо. Пенаш дотта, монтажнии столярнии балхаш деча говзалех дика кхеташ ба уж. Иштташарех ба каменщикаш Хаздамирова Яха, Магомадова Софья. Цудухьа цар шоай бехкагIа балха тIа хьовзам хилийта цхьа моттиг нийслац. Ше керте латтача гIишлонхой къахьегами царна юкъера социалистически яхьи кхетамца вIаштIехьаьккхай Равиль Ашрафовича. Из де цун дика низ кхоач итташ долча шерашка бригадана керте латташ хиларах.

Шоай декхараш даим цIена кхоачаш а деш, балха тIа бригадира юг-тIортилга еш бола гIишлонхой кIезига бац бригаде. Царех ба каменщицаш Хакимова Роза Арсанбекова Марем, Семенович Галина, Бисаева Зара, монтажник Брусникин Юрий, кхыбараш. Цар хIара сменагIа нормаш 120—125 процент кхоачашъю.

ХIанз бригада гIишлонхоша городерча Старопромысловски районе хьалдеш да 65 квартирни цIа, цун кIала поликлиника а йолаш.

СУРТАШ ТIА: 1. Хьалдеш латта 65 квартира йола цIа. 2. Каменщицаш Р. Хакимова, М. Арсанбекова, Г. Семенович, З. Бисаева; 3. Каменщицаш Я. Хаздамирова, С. Магомадова.

А. АЙРАПЕТОВА суртaш.

Доакъар дукхагIа хилийта

ПАЙДА БЕШ КЪАХЬЕГ

Укх шера паччахьалкхенга шурен дулхи дохкара планаш тIеххоачашъе дага болаш, тIатеIIа гIожен мошеи доакъар кийчдеш ба Назрановски района «40 лет Октября» яхача совхоза механизатораш. Из деш я Гиреев Закрес кулгалду бригада. Из лаьрххIа доакъар Iалашде аьнна вIашагIъелла я. Бригадана чувоагIа 16 саг. Цар доалахьа да лаьтта, техника, иштта кхыдар Укхазара механизатораш массе а тайпа техника лелае ховш ба. Царех хIаравар кхычун меттел дIаотталургволаш а ва.

— Доакъара лаьрхIа соахка гурахьа оаха дIайийнай 165 гектар люцерна, 190 гектар горохаца — кен, мукх, 800 гектар хьажкIаш, 150 гектар доакъара лаьрхIа свекла, иштта кхьйола культураш, — яхаш дувц бригадира З. Гиреева.

Укх деношка, цар аргIаш а даь, дIаоттаьйй 240 тонн йол, кIоага чу еллай 2400 тонн сенаж, 1300 эзар тонн силос. ХIаьта планал совгIа дукха мошеи гIожеи доакъар Iалашде лаьрхIад цар укх шера.

— Из хьалкхедарцеи хьекха чуэцарцеи дувзаденна балхаш шоай ханнахьа чакхдахара хадданза тIахьожам лоаттабу совхоза специалисташа, — йоах совхоза директора Дударов Бахьаудина. — Доакъар дика ца хилча паччахьалкхенга хьайбай продукташ йохкара планаши тIанийца декхараши кхоачашделгах дувца дезаш а дац. ХIаьта доакъар дикагIа хургдолаш, кхы тIа цох тайп-тайпара биокомпоненташ а етт оаха.

Бакълув директор. Доакъар тоъаш а дика а ца хилча, лоха хургда хьайбаш леладерий хьокхамаш. ДIададахача шера деиз цхьа бутт дабахийтабац цар дулхи шурен дохкара планаш дика тIеххоачаш ца еш. Масала, укх шера а, квартала план 670 тонн йолаш, цар ехкар 684 тонн шура.

Со совхозе кхаьчача дийнахьа сецца дийлха догIа а долаш, тIаьда яр аренашка. Дале а, цхьа саг вацар укхаза салоIаш, шин-шин техникага хьожаш а ремонт еш а бар механизатораш. Цудухьа къахьегама овсарле лакха йолаш къахьег цар.

Бригадера цхьа саг вац шин балха тIа норма кхоачаш ца еш. Царех ба комбайнераш Евкуров Батыр, Полонкоев Муса, Горбаков Зяудин. Дика болх бу доакъар хьакхухьаш болча механизатороша Чумаков Мухьмада, Тимурзиев Османа, Кодзоев Салмана, Дугиев Апте, кхыбараша.

Укх шера а хьатIадоагIача Iай а хьайбашта мадеззеи дикеи доакъар Iалашде аьнна дош деннад совхоза механизатороша.

М. ЧАХКИЕВ.

АХ ШЕРА ПЛАН ЯЬЙ

Къаьстта дика къахьег пятилетка дийлагIча шера «Южэнерготеплоизол я ц и я» яхача комбината чуйоагIача Грозненски участка коллективо. Дерригача технико-экономически хьокхамий ах шера план 20 июне кхоачашъяьй цо. Дукха изолировочни балхаш даьд «Грозэнерго» яхача энергетикан электрификацеи производственни объединене теплоэлектроцентралашка. Изолировщикаша тIагIертта къовсам лоаттабу доагора - энергетически ресурсаш кхояра тIехьа. Уж дикка кIезигагIа йов теплоэнергетически оборудованена дика а тешаме а изоляци ярах.

«Грозэнерго» керттера подрядчик лоархIаш я йоккха опыт йола кулгалхо Серкин Артур Николаевич керте латтача участка коллектив. Цига белгалбаьнна дика къа а хьегаш, башха-дика производственни толамаш доахаш ба изолировщикаш Дасиева Раиса, Джабарова Нуришат, Улубаева Малика, бригадир Гайрбекова Малика, мастер Аванесова Надежда, кхыбараш.

Х. СУРУДЖАНЦ.

Оаха яздаьчун лерагIа

«Морхаш» тIераяьлар

«Ма гулъялийта морхаш» яхаш яр укх шера 1 апреле «Сердало» газета тIа араяьнна корреспонденци. Да а дар цу хана Наьсарерча «Назраньагропромстрой» яхача МСО хала хьал. ХIаьтта мара вIашагIъелла йоаца из дIакъовлача кхаьчаяр, чIегаш Iо а эхка, приказ тоха мара ца дезаш. Из цу ден тIа кхоачаьраш цун партнераш шоаш а бар, дукхагIча даькъе совхозаш а йолаш.

ГIишлонхоша даьча балхех ахча цар хьа а ца луш, йоасъеннаяр объединене касса, кхьметтел болхлошта аванс дала таро йоацаш. Болхлой шекбуьла болабелар цхьан бетта а шоллагIча бетта а шоашта алапи ца делча. Хабараш доладелар наха юкъе. Юхалург ахча дала туташ агробанк а яцар, дIабаьннаб из хьалха хинна «къахетам», яхаш. Болхлой юха а гIерташ хьалъе йолаяьчча латтийсаяр тайп-тайпара 11 объект. ХIаьта, ший декхар хьадаккха тохаелча, де хIама доацаш юсар МСО. «Тхоашка а доаца ахча мичара дIахьаргда оаха?» —оалар декхар доалдараша. Иштта кIалйитар 300 саг чувоагIаш йола МСО.

«Яьссача метте ши-шегIа хьа мича хиннай из МСО, вIашагIтохаш цун юкъе яхача МПМК-ашка хиннаде ц и й вIалла рузкъа?» — аьнна хеталора. Дацар. 50 эзар сома маьхза чакх ца доахаш диса балхаш, кассе доаца ахча, телха къахьегама дисциплина — из тIехьале яр дIакъайлача «Экажевская», «Назрановская» яхача шин МПМК-аша йитар. Алапена телаш совлен 200 эзар сом доаде дийзар кердача объединеней чакх ца даьха уж балхаш кхоачашдеiш.

Фу хилар-хьогI, мишта дIадийрзар из гIулакх? Укх деношка хилар со объединене. Ираза. «морхаш» тIераяьннаяр. Болхлошта алапеш а дIаденнадар. Хьалхарча квартала планаш генподрядах — 100,4, шоай низаца — 100,1 процент кхоачашъяьй. Къахьегама овсарле 127 процент айелар цу юкъа, планах 10 эзар сом мара ца боагIача, 15 эзар сом пайда бир.

Темпаш кхы лох ца луш дIабода гIишлонхой болх укх квартале а. Хьалха мо уйлане ваха, гIайгIане воацаш вар объединене председатель Дударов Мувса.

— Сона дицлургдац цу хачача деношка газето аьнна дош,— аьлар цо. — Тха бала болчча тайпара дIабовзийтар цо района органашта а тха партнерашта а. Декхараш хьадала тохабалар дукхагIбараш.

Лоацца аьлча, тоалуш доагIа коллектива гIулакх.

Тайжа дIабода дукхагIйолча объекташкара болх а. Шоайла яхье а яьнна, къахьегаш я мастера М. Тимурзиева, прораба И. Оздоева, мастера Х. Кодзоева, кулгалдеш йола коллективаш.

Иштта дIаболабеннаб къоначча объединене керда никъ. ХIаьта а харцхургдар из никъ массанахьара а шаьра ба аьлча. Хьалха санна юхадетт гIишлонхой гIулакхаш дукхагIболча партнераша. ЦхьоалагIа апрель хьатIакхоаччаш объединене дебиторски декхар 667,8 эзар сомага дIакхаьчадар. 180 эзар сом хьаденнадацар совхозтехникумо, 45 эзар совгIа сом ахча хьадала дезаш яр «Райагроснаб», кхыбола заказчикаш. Сона хеташ, района масштабах яьккха а цу декхарий механизм вIаштIехьяккха езар банко а финорганаша а. Арбитража дош а дац хозаш.

Из новкъарле дIайоаларе, шийна хьалхашка латта декхараш кхоачашдергдар МСО коллективо.

М. КАРАЕВ.

Москве венав

КПСС ЦК Генеральни секретара, СССР Лакхехьарча Совета Председатела М. С. Горбачева хьийха 20 июне официальни визитагIа Москве кхаьчав исламски совета Собране Председатель, Ирана Исламски Республика герзашцарча низий Лакхехьарча главнокомандующе декхараш кхоачашдеш вола Али Акбар Хашеми Рафсанджани.

Аэродроме цунна накъабахабар КПСС ЦК Политбюро член, СССР кхыча мехкашцарча гIулакхий министр Э. А. Шеварднадзе, КПСС ЦК Политбюро членалла кандидат, СССР Лакхехьарча Совета Председатела хьалхара заместитель А. И. Лукьянов, кхыбола официальни нах.

* * *

Ирански хьаьша тIаэцаш церемони хилар Кремле. Йоккхача Кремлевски дворецa Георгиевски зале А. А. Хашеми Рафсанджанега моаршал хаьттар М. С. Горбачева.

Цул тIехьагIа переговораш хилар М. С. Горбачевнеи А. А. Хашеми Рафсанджаненеи юкъе, уж переговораш дIахо хьоргйолаш я.

(ТАСС).

СССР Лакхехьарча Совете

20 июне СССР Министрий Совета Председатела Н. И. Рыжкова СССР Лакхехьарча Совета палатай комиссешкеи комитеташкеи дIачуелар СССР Министрий Совета Председатела заместителий, СССР оборона министра, СССР КГБ председатела посташка болхарий кандидатураш.

Депутаташ кIоаргга хьежар белгалъяьхача предложенешка, ла а дийгIа йийцар кандидатураш, СССР Лакхехьарча Совете дIачулургйолаш кийчйир шоай заключенеш. Ийцай иштта СССР Лакхехьарча суда составера кандидатураш а.

Комиссейи комитетийи болх дIахо хьош ба.

(ТАСС)

Нов. А. А. ЗАРМАЕВНА Нохч - ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума Сийлен грамота яларах дола

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума

УКАЗ

Дукхача шерашка юрта боахаме беркате болх беш хиларах, общественни вахара юкъе хьинаре дакъа лацарах Нохч - ГIалгIай Автономни Советски Социалистически Республика Лакхехьарча Совета Президиума Сийлен грамота лойла **Зармаев** Али Алхазуровича — НГIАССР Госагропрома комсаш лелаяра керттерча специалиста.

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума председатель
Х. БОКОВ.
Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь
С. КОЖУХОВСКИЙ.
г. Грозный.
1989 шу, 19 июнь.

КПСС ЦК Политбюро

19 июне хиннача КПСС ЦК Политбюро заседане дийцар СССР халкъа депутатий хьалхарча Съезда итогашка хьежжа партийни организацеша бе безача балхах дола дешаш. Заседане белгал мадаккхара, Съезд вай мехка политически исторе, граждански, правови паччахьалкхе хьакхоллача йоккха событи а хинна дIаэттар. Цо белгалйоаккх дерригa паччахьалкхен Iаьдал халкъа депутатий Советашка дIадалара лоархIаме этап, иштта хьахьокх мехка доалдеча, обществана хьалхашка латта социально-экономически, политически, духовни проблемаш къестаеча викалий органий геттара йоккха таронаш хилар. Гуччахьа дувцареи гласностеи хьале общества тайп-тайпарча наьха хьашташ теркалдара кIийлен тIа паччахьалкхен решенеш коллективни оттаяра маьхера опыт Iомаьйй.

СССР халкъа депутаташа Съезде доккхий, ира дешаш, тайп-тайпара уйлаши хетараши, критически лоIам бенабар, цар хьахьекхар обществерча гIулакхий хьала керттерча даькъе, экономикерча, социальни сфererча, къамашта юкъерча отношеней хьала шоаш раьза ца хилар. Цига хиннача дискуссешка лечкъа ца а деш, мадарра дувцаро карагIдаьннараш санна, перестройка еча хана диnза дисараши гучадувлийта гIалаташи дикагIа бIаргаго таро хилийтар.

Политбюрос КПСС ЦК отделашта тIадиллар шоай балха сферашта доагIаш Съезде хьалхьоадаьча дешашка кIоаргга хьожилга, уж дешаш практически къоастадара лостамаш белгалдоахилга. Союзни республикай Компартей ЦК-та, парте крайкомашта, обкомашта хьалхадаьккхад партийни организацейи комитетийи, боахамий органий организацейи, коммунистий кулгалхой балха йоагIаш депутаташа яь критически замечанеш а предложенеш а теркалъелга.

ЧIоагIа лоархаIме да, партийни организацеша шоай болх вахарера керттера проблемаш сихагIа къестаяра принципа тIа, иштта леррагIа экономически реформа кхоачашъярца, къахьегам тоабарца, халкъа боахама ерригача участкашка чIоагIа дисциплина оттаярца, бехктокхаме ца хилар, хIама бе-башха ца хетар, закон ца лархIар хьаьдда эшадарца юкъарчал доаццаш бувзамаш леладеш бар.

СССР халкъа депутатий Съезда итогашка хьежжа белгалдаьккхад, партийни, идеологически балха перестройка еча керттердар партийни а паччахьалкхен функцеш нийса дIа-са къоастаяр а партийни комитеташа кулгалдара политически методаш, тайп-тайпарча общественни низашца диалог яра говзал караерзаяр а долга. Перестройка идеяш, шийца йолча цун гарант йолча парте ше обществе уж процессаш дIайолхачул дукхха сихагIа перестройка е еза.

Заседане хьежар Н. И. Рыжковеи В. М Чебриковеи Узбекски ССР Ферганский областерча событеех яьча информацега. Укхаза белгалдаьккхар, трагически хатараш хиннача событе бахьанаш кIоаргта тахка, мехка цу регионе йола дукхха социально-экономически проблемаш къоастаяра наькъаш белгалдаха эшаш хилар.

Республика партийни организацешта хьалхадаьккхад цар шоай берригa низ кагиохоша болх бара, уж балха оттабара, Узбекистанера къамашта юкъера гIулакхаш тоадара декхараш кхоачашдара тIабахийта безилга. Цига хинчачоа принципиальни, политически мах бе, закона низагIа пайда а эцаш, правопорядок телхаяьрашта цIенхашта таIазар де, коммуниста лакхача цIера сий доадаь парте членаш бехктокхаме оза беза. Хьагучабаха беза нах бовхилга а царна низ белга а вIаштIехьдаьккха, царна кулгалдаь зуламхой.

ЧIоагIа лоархIаме да, республике бахача наха юкъе шерра боаржабаь, хьинар лох ца долийташ кхетам балара а информационни а болх бар, Ферганский, иштта кхыча областашка хиннача событей бокъонца дола бахьанаш довзийтар.

Теркаме йицал, Узбекистана Компарте ЦК-с туркаштамесхетинцашта, моллагIча къамех уж бале а, цига мел болча наха баха а къахьега а таро луш дола кхерамзлен хьалаш Iалашдара де дезар дерхилар.

Политбюрос ладийгIар М. С. Горбачева ФРГ яьча визитагIа болча хоамага, иштта могайир ФРГ федеральни президентаца Р. фон Вайзеккераца, ФРГ канцлераца Г. Колаца, цу мехкарча кхыча паччахьалкхени политически деятелашца, гIулакхерча наьха викалашца пун хиннача переговорий а вIашагIкхетарий а итогаш. Белгалдаьхар, визита доазошка Э. А. Шеварднадзе, А. Н. Яковлева, И. С. Силаева хинна пайдане къамаьлаши вIашагIкхетараши.

Цига хиннача переговораша, кIоаргта шоашта хетачох дIа-хьа дагабаларо чулоацар шин оагIон гIулакхий керттера аспекташ, герз дехкара, юкъара европейски цIа хьалдара, экологически проблемаш юкъе йола дунен халкъашта юкъера проблематика. Шинна оагIоно хьахайтар шоаш бокъонца дола лоалахал, дот-цIена гIулакхаш лелалара кIийлен тIа ерригача областашка леррагIа гIулакхаш леладелга дегIаккхувла безам болаш йолга, кхы тIа уж тоа а деш.

Цу тайппара, визит СССР — ФРГ юкъерча гIулакхашка диллача лоархIаме событи а хинна дIаэттар, иштта из юкъара европейски лоархIам болаш а хилар. Цох хьакиннар да шин мехка халкъаш конфронтацецара гIулакх дита а дита, машара, таханарчеи кхоанарчеи ноахалий хьал-таро тоаяра беркате вIаши гIулакхаш леладара наькъа тIа довлар.

Бокха политически а гIулакхацара а лоархIам болаш я визит йолча хана кулгаш яздаь цхьана оттаяь Заявлени. Кердача политически уйлан принципашкара йоагIа, таханарча ханара реальностащ а Европа екъаенна хилар эшаяра хьакъехьара чIоагIлуш йоагIа тенденцеш йоагIача бесса дIалоархIа СССР-ан ФРГ-ен юкъерча гIулакхий шерра йIаьххача хана лаьрхIа йола концептуальни кIийле я из. Кердача хьалашка Московски договора идеяш дегIа а кхувлаш, тIом чаккхбаьннaчул тIехьагIа эттача хьала, доазош дохa ца дара мутIахьа хилара кIийлен тIа цхьан яьча Заявленес бIарчча хьайийцача европейски а дунен халкъашта юкъерча а отношенешта модернизаци еча гIулакха доккха дакъа юкъехьу.

Советски Союзе геттара чIоагIа дика хеташ бар ФРГ правительствас а иштта бахача наха а М. С. Горбачеви ерригa советски делегаци цIенача дег тIара, безаме тIаэцар. Советски наха цунца гу хаьдда перестройка, эргалоний наькъ тIа баьнна, леррагIа герзаш Iоаделга соцаде, адамлен тIера тIема кхерам дIабаккха гIерта шоай мохк лархIар.

Заседане хьежар Э. А. Шеварднадзес Германски Демократически Республике яьча официальни доттагIлен визита итогех йолча информацега. Дика а хеташ белгалдаьккхар, Берлине вежарашха йолча ГДР кулгалхошца шоашта хетачох дагабаларца шин оагIон отношеней керттерча дешай, дунен, европейски политика хьакъехьа шин мехка юкъара позици хилар, дунен халкъашта юкъерча хьале дIадоладенна позитивни хувцамаш юхадерзаргдоацаш хилийта гIерташ хилар.

Политбюро заседане иштта дийцар кадрови а, партийни общественни вахарера кхьдола а дешаш.

БОЛХ ТОАБЕННАБ

Укх шералца хадданза тIехьаюсаш, паччахьалкхен декхар дукха тIадусаш хьайоагIарех яр Грозненски «Металлист» яхача завода коллектив. Самофинансированеи хозрасчетеи хьалашка дIахо иштта болх бе йиш йоацилга дика кхетадир предприяте кулгалхоша, берригача болхлоша. Цехий, участкай коллективашта керте оттабир йоккха опыт йола, хIаранегара доагIаш дар хьадехаргдола принципиальни специалисташ. Дерригача технико - экономически хьокхамий пхе бетта задани тIеххоачашъяьй цо. ПланагIа лаьрхIачул совгIа арахийцай 22 эзар сома маьхза товарни продукци.

Къаьстта дика болх а беш, башха-дика производственни толамаш доахаш хиларца белгалъяьннай укхаза Ферзаули Хьусен, Гагаев Жабраил, Айсханов Леча, керте латтача цехий коллективаш.

Б. КОСТОЕВ.

Экономика а нравственность а

МОРАЛЬНИ МАЬХАЛЕНАШКА ДИЛЛАЧА

В. К. ФОТЕЕВ, КПСС Нохч-ГIалгIай обкома хьалхара секретарь, КПСС ЦК член, СССР Лакхехьарча Совета гласноста дешай, гражданий бокъоний а дехарий а Комитета председатель

СССР халкъа депутаташа дувц

ВАЙГА тIехьаленна кхаьча дукхха нийса доаца хIамаш, — хIаьта из къайле йолаш а дац, — хьахиннад «Дерриг а — сага, дерриг а — къахьегача сага болча аьттонна» яха плакаташ тIа хинна дешаш вахаре ца кхачарах. Цхьаккха дича а нийса лархIа йиш йоаца из хьал тахан тоадеш латт, бакъда, тахан а тIехь цхьаболча экономисташа оалаш хаза йиш я вай общество дерригача воча хIамаех а кхоачамбоацарех а кIалхарйоаккхаргьяр алхха сом-эппаз да, яхаш. Фу аргда цох? Хетачох, эггара нийсагIа дар да цунна раьза ца хилар. Духхьал сом-эппаз дац саг хьаллоаттавер, цунна эш доггуйла цIена хилар, моральни хьаштий йоакхо яр.

ДIалел наха геттара доккхий алапеш, тIаккха дIаяккхал царгара вахара массе доакъошкара гласности демократизацин, паччахьалкхен лоархIам бола решенеш кийчъеча влияни е йиш хулга — из дича шоашта боккха эшам бича санна хетаргда царна. Перестройкас хьанийсваьв къахьегаш вола саг, цо кхетадаьд ше вахара да волга. ТIаккха нийса хургдий-хьогI цох ший кисан мара уйла ца ю дайлг вича? Сенга кхоачаргда вай, нагахьа санна цу тайпара уйла котйоале: нахага ахча а даккхийта, уж чIоаггIа когаш тIа ура а оттийта, цул тIехьагIа нравственность вIаштIехьъяккха, духовни кхачан уйла е долалой? Из геттара нийса доацаш хIама да. Экономикана перестройка яра йоакхо е еза сакхетама перестройка ярца цхьана, из вай ца дой нравственни кегарга кхоачаргда. Долче, сом-эппаза йоакхо ярах нравственноста йоакхо елга хила деза, нравственноста йоакхо ярах — экономика йоакхо елга хила деза.

Маьхаленашка юхахьожилта — хиланза яргйоаца процесс, цхьабакъда, социализмо хьакхеллача моральни кIийлений мах боабарга дIакхоачаде йиш яц из гIулакх. ЧIоаггIа гIалат бувл вай идеологически арсенале, дерригa тиш а деннад, къа а деннад, моральни стимулироване принцип ший ха йиаь яьннай, «моллагIйола» сийлен грамоташ, вымпелаш эшаш яц. Малхбузехьа цу тайпара цхьаккха хIама дац, хIаьта тIехьакхе гIертар из а йоацаш, вай да, духхьал цаI — материальни стимул мара яц, аьнна, хетараш, хIаьта социалистически яхьа моттиг музее я, аьнна, уйла яраш. Цунца дувзаденна сона дагадох Тольятте ВАЗ хьалъярца дувзаденна цхьа хIама (цу хана парте Куйбышевски обкоме балха вар со). Вайбарашца цхьана ВАЗ-е къахьегаш бар итальянцаш а.

Болх лерттIа дIа ца бодаш цхьа моттиг яр. Цигара гIулакх вIаштIехьдаккхара итальянций бригадас бутт эшаргба аьлар, хIаьта из тхона сов дукха ха яр. ДIатохабеннача вай говзанчаша из дерригa болх итт дийнахьа чаккхессар. Хьабаьхкача кулгалхоша геттара хьинаре къахьегарах хIаранена баркал а аьнна, грамоташ елар. Цхьа ха яьннача гIолла — юха а цу тайпара хIама нийсделар. Итальянцаша дош делар шин кIира из болх баь баккха, хIаьта йистебаьлар цхьа ди хьалха. Кхетадеш махиллара, цар дика ахча даьккхар. хIаьта а безаме боацаш бар уж парткоме баьхкача хана.

— Озабезамаш хIана ду оаш? Шоайбараш даькъала бувцаш ловцаш мишта даьхар оаша, тхо царел фу даьвогIа да?

Цул тIехьагIа хьавенача директора хIаранена баркал а аьнна, сийлен грамоташ елар. Итальянцашта, цар яьхачох, цIаккха дицлургдоаца хIама хилар цох. Шоай дукхагIа сий де баьлар уж: мугIареча болхлочоа баркал аьлар дукххача эзарнех латтача коллектива директора ше! Хозача дешо дер де низ дIакхоачаш хиннабац ахчан.

Укх тайпара белггалара масал ца доаладича а Iелац со: Нохч-ГIалгIайчено яхь лелаю Къулбасела Кавказа республикашца. Яхьа итогех дувцаш йола «Грозненский рабочий» яхача газета номераш къаьстта теркам тIабаьхийта еш наха. Лоаяхь лелаю Къулбасела Кавмарой — яхь йолаш нах ба, лоалахоел тIехьабиса лац царна, — тIаккха пайда ца эцаш мишта ютаргья цу тайпара низ бола стимул?

Цхьайолча хана критиканство хулача дIаккхоачаеш критика михьар а йоаккхаш, бер лувча даьча хица цхьана бер ше дIаккхосса кийча хул вай. Шеко яц, массе хIама дистанза, анализ янза даргдац тIаккха гучадаргда къаденнар фуд, эргадаккха дезар фуд, ханаца тарлуш дар фуд. Мадарра вай дувце, яхь вIаштIехьйоаккхача а нийслора формализм, дикала хьокхамаш керттера лоархIаш моттигаш хулар. ХIаьта продукци дикагIа хилийтара наькъагIа чIоаггIа дIахьалхашкахьа даха аьттув баьннабий вай? Брак арахецар эхь-эздел доацаш гIулакх дац-хьогI? Материальни санкцеш ярца цхьана моральни оагIорахьара а Iоткъам бе йиш яц-те во продукци арахецара? ХIамаш хьаечун эхь-юхь яхар санна йола нравственни категори теркал ца еш йитар нийса дий-хьогI? ТIаккха кхычарца яхь хилар, сий лорадар, наха во дош аларах кхерар? Уж дерригa хIамаш диццеш-диццеш хьадоагIа вай, хIаьта цхьан хана уж геттара боккха лоархIам болаш ма хиннадий.

МоллагIча кулгалхочунна шийна тIабилла болх дIабахьа магара критери — гIулакх. ХIаьта вайцига Iалаьмате дукха баьржаб «говза бараш», шоаш балхах ца лоархIабара объективни оалаш дола бахьанаш леха дика Iомабеннаб уж. ДIадахача Iай республике тоъаш дацар фуаш. Массехк шу хьалха цхьан дийнахьа уж гулдоаа 350 — 400 эзар, тIаккха 70 эзарнега дIакхоачаш кIезигделар. Птицефабрикаша хьалхагIа санна дIаухийтар доакъар, долче, фуий мах дошо долчар миссел хIана бац, аьнна, лакхбелар. Республике еррига таронаш я фуаш а коа тIарча оалхазарий дулх а кхыча регионашкара хьа ца кхахьарал совгIа, эшачарна из дерригa дIакхахьийта а. Цхьабакъда, птицефабрикай мощносташ йоккхагIа ме хул, продукци кIезигагIа телар цар. Кхачан программа кхоачашъеча ногIо дакъа юкъедахьа йиш йола отрасль Iалаьмате воча хьал тIа нийсъелар. Цхьабакъда, республикански Агропрома кулгалхоех цхьанне а отставка еханзар, шийна бе могаргдолча балха хьожаве со аланзар. Шоай сий лорадар, яхь хилар «абстрактни маIан дола» хIамаш дар царна. БIаргашта боад тох номенклатурни гIандах къаста везилга, кулгалхой гIапа чура Iовожа везилга дагадехача. Дувца а дезий-хьогI из дерригa нравственностаца тарлуш ца хиларах, из бахьанце халкъа боккха мах бала безаш хиларах? Тикаш яьсса хиларо боабу перестройках бола тешам, экономикана Iаткъ.

Эхь-эздел доацаш да цхьаькха а — хлестаковщина а маниловщина а вирус летача халкъа депутаталла кандидаташа дукха ха йоацаш хиннача хоржамашта хьалхара кампани чакхйоаккхача хана санна деагда. Яхаш цIаккха кхоачашхургдоацаш дола даьсса хабараш дувцар. Цар дийцарий маIан: нагахьа оаша, харжархоша, тхона тIехьа кхаж тоссе, ши шу доаллаше дерригa долаш хургда шо. Экономически лард кIал йоаца уж хабараш демагогена тара дар. Уж дувцар практически балха тIа цхьа бахьан даь а хIама ца даьоаша, партаппаратчикаша шоашка садаккхийтац, хIама хьадайтац, из доацаре шоаш лоамаш тIакIалтIара доахаргдар. Йоахар. Депутатски мандаташ йоацаш бисар цу тайпара нах. хIаьта лоамаш тIакIалтIара детта сихлуш а бац, хетаргахьа, хьатIайоагIаргйолча хоржамий кампанена шоай низаш кходеш хила беза уж.

ЭКОНОМИКО саг нравственни вIаьхий хиларца цхьана гIа баха беза. Уж айхха шоайла вIашкаювзара дерригa хьалаш хьаду перестройко. ДIахьажал: перестройке дакъа лацара эша тайп-тайпара наькъаш а таронаш а йолаш ва хIарвар. Саг ший предприяте бокъонца вола да а хинна дIаотташ латт, шийна хоалуш а оалавоал из, пайданегIа а кIезигагIа рузкъа дIадохийташ къахьегара тIаерзаю цо ший уйлаш. Тоам боацаш хIама да из хьал ца лацар, бийдал, материалаш, болх боацаш из витар, перестройка ю яха «хоза къамаьлаш» дувцар.

ХIанз нравственни маьхаленний мугIарашка дIаэттад перестройка идеяш дерригача дег тIара могаелга а, из тIехьашка яккха йиш йоацаш а толаме а хилийтара шийна могар де гIерталга а. Из хьалхарча моттиге да хIанз. Сайна раьза хургбац, аьнна, хете а, аз аргда: цхьайолча массови информаце средстваша гIулакх дика дIадахьа новкъостал ца дарал совгIа, из дара новкъарленаш а ю. Каст-каста го йиш я цига ший тайпара гIайгIане къовсам: хьан аьттув баргба сенсационни дар, корта бIогора боалабер дукхагIа кепатоха, колумбаре призма чугIолла хьеж историга. Исторически гIулакхех уйла яра меттел — историца нах унзарбахар.

Трагически гIулакхаш вуриттталагIча шера ткъаьпхелагIча октябре денз дIадоладелча санна дувцаш а нийслу. Нагахьа санна революци ше а гIалат да яхаш кхайкадеш дале, сенна тоадеш да лард тешаме йоаца цIа. Къаьстта уж уйлаш дагайохийташ я цхьайола публикацеш, из чIоаггIа Iаткъ общества нравственни унахцIенонна, перестройкана вIалла а аьттув лац цо. Истори эггара хьалха Iомаде деза хьалха нийсдалийта хинна гIалаташ кхы цадара, цудухьа пайдане я цун урокаш. Цхьайолча изданеша, цхьаккха хIама доацача тIахьежача, хIама хIалакдеча урокашта берригa теркам тIа а бахийта, таханара ди дицдаьд, еррига актуальни проблемаш къоастаяь яьлча санна.

Демократен гласностой — тIатеIIа! — дIадийхар вай нравственни лардаш бахьан долаш лоаттабеча политически къовсама хьалашка беча балха дукххача а формайи методийи маьхаленний кердача тайпара мах белга, уж кIийленаш мелъе гIерташ ба духхьал сом мара дагадоаллаш кхы хIама доаца, рузкъах катохар еррига нравственность лоархIа цхьа бола нах. Вай общество йолаш я материальни а, хIаьта иштта кхы кIезигагIа лоархIам боаца духовни а кIийленаш. Царех цаI хьал а лаьца, вож йиццйича цIа харцаргда.

Хьагучох, тIехьакхе гIертарий оамалга дIаIемад вай, сел чIоагIа дегIах летай вайх нравственни шиший кIезигвара оамал, гIулакх бегдаккха гIерташ санна кхайкаю цхьаболчар «советски дале — хIаьта тIехдика да» яха лозунг.

Студенташа - машиностроителаша мадаггара хестаю доазол арахьа хьаяь машинаш, саг цецвоаккхаш дац японски электроника дунен тIа эггара дикагIъяр я яхалга, вай воаш цхьаккха хIама хьаде говзал йоацаш хиларца вай тарлуш долаш санна. Нравственни ориентираш йоаяр, ший профессесий ца дар чIоагIIа Iаткъ инженерни балха боарама, хIаьта из, кхетадеш махиллара, Iаткъаш да экономикана. Цхьаболча кагирхошта толашагIа хет хIанз а хьагIар чура ара вала ца кхетар, сапен ехки ший дегIах хьакха вицвеннар. Из дара боккха низ боабе безац, «лавраш», атта хьахул. Цу тайпара хьагIара чура аравала ца кхетар, дувцилга а доацаш, японски электронщика конкурент вац. хIана аьлча, кхычар даьр даа, критика е мара кхы хIама ховш вац из, кхетадац цо из дарца технически тIехьадисарга дIатIавигара мара ше гIо ца делга.

Цхьан хана наьха курал IотеIайора вай, хIанз хIамах сакхувш хилари таланти а лархIарах хьахиннар ловш да вай. Перестройка лоархIам — цун социально-нравственни ориентаци кердаяккхарца. ХьалхагIа хиланза яргйоацаш я-кх уж, аьнна, хинна дукхха а негативни явленеш ловргйоацаш йола оамалаш хьахулийт перестройко. Сагах кхийттача набара тарах из сомаваккхара, ший гIулакх кхоачашдарах дог лазаш хилара цун оамалаш хьалхьоаяра тIаерзаяь я перестройка: вайцига йолаш я эталонни дар арахецара, экономика дукххача параметрех вайна эшаш йола таронаш. Цхьанна а, мел эргаьнна из яле а, боахама механизмо результат лургъяц, нагахьа санна личность хиларах тарра саг лоархIилга цун кIийлен тIа деце, нагахьа санна цун нравственни критереш теркал а ца еш, юташ яле. Нравственность — хIама хьакхоллаш, гIулакхаш хьинаре чаккхдоахаш я. Мораль йоацаш дегIайоалае йиш яц материальни производства сфера. Экономикен морали айхха бувзам болаш хилар — дерригача боарамашкарча кердача экономически политика альфеи омеги.

ХIама къайла ца хьоц мукIарал дергда вай, низкъала чакхйоалаш я перестройка, хIаьта цунна дола объективни бахьанаш кIезига а дац. Царех цаI — паччахьалкхен машина эшаш тIатеха йола хIама, винтик санна саг лоархIаш йолча антигуманни теорелгах хьагулбу хьувкъам. Цу теорелго хьалдийнийр дерригчун а, доккхачуни эIамигчуни, тIехь лакхера Iояйтача моллагIча идеяна, царех дукххаяраш мехка экономика хIалакьеш хиннаяле а, берригаш «тIехьа» хилара «массане цхьа барт» беш йола аппарат. Теркалдора дукххача даькъе халкъа хеташ долчуница вIашкадоагIаш доаца кхаж тассар. Иштта Нохч-ГIалгIайченах а хьокхаделар перспективни яц, аьнна, лоархIаш хинна юрташ дIаяхар, хIаьта из бахьан долаш хIаманна пайдана доацача даьлар итташ эзараш гектараш хула лаьтташ. ХIанз воаш целина караерзае езача, ткъаьи пхиъ шу хьалха даьнна чиновни гIалаташ дIадахар духьа турпала гIулакхаш кхоачашдара кагирхой тIахьеха безача хьал тIа кхаьчад вай.

Обществени сакхетаме хувцамаш делга — йIаьххача хана чакхъяккха еза процесс. Наурски района «Красное знамя» яхача колхозе къахьегаш ва тхо долча Адуев Мухьмад. Шовзткъеи итт сиргIилг кхабар шийна дIатIаийцад цо, эшшача кондицега дIатIакхоачадаьд цар дозал, 700 — 800 сом алапи эцар хIара бетта. Цо санна, тхо долча массане а болх боре сиха къоастаяь хургьяр кхачан проблема. Цхьабакъда, уж, перестройко хьахилийта хувцамаш, дIадарг ца хиларах тийшараш, Iаяха сел дукха а бац, хIаьта халонаш дукха я царна нийслураш. Сел дукха я духхьал наьха хьагIо хьахилийта йола искусственно духьалтувсаш йола духьаленаш. Из фуд, скотнико («Iаьржа тIехк» яхача деша синоним) белаца яхар мо чухьенх-кх ахча, районни а республикански а масштабагIа волча моллагIча кулгалхочул дукххa дукхагIа ийду-кх алапи?! Юхатоха, шелъе «рвачески», оамалаш йсахкаш хилар! Из бахьанце дIател къахьегама тIера волчоа цамогаш йола выбраковка яь сиргIилгаш, тIеххьарча сортагIа йола концентраташ, къахьегама соглашенега хьежжа доагIаш дар шийна хьадаккхара ха йоае езача кхоачаву из.

Хабарашка диллача массане а тIаэц «хIаранегара — хьинарга хьежжа, хIаранена — къахьегамга хьежжа» яха социализма керттера лозунг. Цхьабакъда, сакхетаме кIоарга чулижад къахьегамах луш дар баьча балхах тIехьара хьахинначунга хьежжа луш а доацаш, рангех йолча табелага хьежжа тела дезилга. ХIаьта скотник-м ше мавоара скотник мавий, тIаккхачийта мегаргвац из инарала луш долча алапена.

Иштта перестройкана етташ йола баргал а хиле дIаотт подчиненнешта хьалхашка сий доврга, нагахьа санна царел кIезигагIа цо алапи ийдой, яхаш кулгалхочун престижа йоакхо еш хилар. Цхьаккха дича а чотера дIаяккха йиш йолаш яц тахан хьахинна йола из нравственни проблема. Цу тайпара йола оамалаш кагье хала да, цхьабакъда, каг ца йича яргьяц уж, хIана аьлча, из ца дой меттахьа довргдац вай.

ДЕМОКРАТИЗАЦЕИ гласностеи процессо сиххa ший зона шеръю, нравственноста дозал лакхду. Сеца латтар аьнна, цIи тиллача цу хана вай нравственни маьхаленаш йохаярга кхоачадир, иштта социальни мекъал юкъейоалаяра, балхаш тIа болча наха шоашта болча пайданна гIулакхаш леладелга дегIадоаладара, «къайлагIара экономика» дегIайоалаяра гIо дир. Академика Л. Абалкина маьллара, «нравственни сага гIайгIана оаз дIахазара новкъарле еш дола общественни хьал хьахиннадар. Парте XXVII съезда а XIX партконференцена а геттара доккха политически денал дийзар гражданства бокъонашка нравственность меттаоттаяра. ХIана аьлча, из ца хилча **экономике перестройка юлургъяц, хIаьта экономике перестройка ца йича ший йолча цIеналца нравственни гIулакх а меттаотталургдац.**

Цу нормаех ког-гIортилга ю оаха кадрови дешаш къестадеча хана. Хьалха из гIулакх дукха чоалхане дацар: Iа план йой — хьо дика кулгалхо вар, ца йой — моттиг мукъаялийта, хьо кулгалхо вац. Хьалха экономика — хIалакйора, шоай кара болча наха воча оагIорахьа Iаткъар, аьнна, сагота а боацаш, «мичча бесса а — план» яхача принципагIа болх беш бола нах чIоагIа лоархIар. Мишта ховргда духхьал процентага а хьежа, из е кхывола кулгалхо мегаргва е вац? Мишта ергья цигара хьал мадарра ца довзаш хилча оргвыводаш а? Кердача хано дIадех кадрови санна йола деликатни проблема къоастаеча кердача тайпара гIулакх леладелга.

Хьалха лерттIа болх дIабодацар «Красный молот» яхача завода — мехкдаьтта даккхара лаьрхIа ший тайпара оборудовани хьаечун. Оаха цун бахьан тахка лаьрхIар: хIана? Завода директора, опытни кулгалхочо кхо бахьан доаладир: хала да къаеннача, тишъеннача оборудованеца лакха дикал йола продукци арахеца; предприяти технически дегIаккхувлара хьакъехьа къаьгта йола программа яц; дукха нах балхара дIабувл итташ шерашка соцкультбыта геттара кIезига ахча хьахьежадарах, иштта укхаза ира латт жилищни проблема. Цу хьакъехьа бокъонца дола де дезараш тIаийцар. Министерствос кердагIйола станокаши оборудовании эцара фондаш хьакъоастайир. Мехка керттерча Iилманхоша дакъа а лоацаш, завод дегIаккхувлара йола перспективни план оттайир. ЧуIефусамаш хьалъяра лаьрхIа средстваш а корайир, вешта аьлча, цига этта хьал тояделга вIаштIехьдаьккхар. Укхаза директора дукха йоагIаш йола замечанеш йир, иштта рекомендацеш елар, бакъда, заводера хьал цул тIехьагIа а тоалуш дацар. Директора доалдара кердача хьалашка кулгалхо хила магарзар, болх лерттIа дIа ца бодаш хилара кхы даккха бахьан дацар, цудухьа из хувцарах дола дош эттар.

Коллективо ше кхетадир: гIулакх юхаувзаш вола саг кулгалдара балха тIа лелаве йиш ца хиларах, цу сага низ дIакхоачаргбола, вешта аьлча, цун булургбола болх бала безалга. Хьалха хиннача директора авторитет цунах лохъялланзар, мадарра аьлча, оаха саг хIалаквинзар, специалист воа а винзар. ХIаьта коллективо из хьалха санна лоархIар. Цхьабакъда, оаха хьалххагIе а нах кийчбаьбар цхьаннена ца Iаткъаш кулгалхо хувцар, иштта из динзадаргдоаца хIама долгах уж дIакхетабар духьа.

Кулгалхочоа хьалхагIа дукха дика гIулакхаш карагIдийнадале а, амма хIара дийнахьа дIахайта деза цо ше кулгалде бокъо йолаш волга. Нравственни оагIонга диллача из кулгалхочоа а иштта коллективана а доагIаш да. Укхаза къахетам бе багIац.

ХIанз къаьстта теркам тIаухийт оаха, республике геттара ира латтача экологически проблемана. Укхаза а наха лаьрхIа увттаю оаха яхаш планаш а увттаеш, цхьабакъда, сага фактор вIалла теркал ца яьча хьалхарча шерех юхедисачогIа, бала лов оаха.

Къамаьл дац, промышленность дегIаккхувла еза, цхьабакъда, бахача наьха унахцIенон чотагIа кхувла ягIац. ВIалла мегаргдолаш хIама дий нах хIалакбу зене отходаш аракхувсаш йола завод хьалийр, хIаьта тIаккха наьха унахцIено меттаоттаяра дукхха средстваш дIаахийтар? Гудермесе завод хьалъеча хана наха фу хет а хьежа, из теркал дарах тхо гIалат даланзар: специалисташа проекта тIа дукха хувцамаш дир предприяте производство экологически цIенача боарамашта гарга йоалае гIерташ.

ХIанз тхо кхыйолча кердача объекташта а проектировани еча хана наха хетар теркалде гIерт. Республике чIоагIа чоалхане демографически хьал латт. Укхаза совлен болхлой низ ба, цудухьа тхо долча керда промышленни предприятеш хьае еза, масала, шинни завод. Оаха экологически позицешка хьежжа хьахержар мегаргйолаш йола проект. ТIаккха оаха Украинера Белая Церковь яхача города юхерча цу тайпарча предприятега хьажара лаьрххIа делегаци яхийтар. Делегацена юкъе бар парте Шалински райкома хьалхара секретарь, республика Совмина председатель, керттера санитарни лори республикански Паччахьалкхен Iалам лорадара йолча комитета председатели. Цига дIабахача викалаша моттигага хьажа а хьежа цIабаьхкача Шалински района активага дIахайтар из зене йоацилга. Иштта наха лоархIаш бола къоаной хьагулбаь царга а дIахайтар из зене йоацилга. Халкъо могадаьчул тIехьагIа мара хьалъе йола ца яьча заводе болх беш хургва 2.500 саг, цига шера 400 миллион сома маьха продукци арахецаргья. Халкъ шийх лаьттан да лархIарах гIаддаха дар. Иштта дIадаьккхар оаха хьалхьар кхерам болаш хинна дов.

Оаха кхы а дукхагIа теркам тIаухийт республика экономикана геттара дукха пайда луча, цхьабакъда, зенерча отраслешка болх беча наха: керттера ганз — хьалхарча даькъе саг ва. Тха дукха тхьамка леладераш ба; къаьстта лоаман районашка. Оаха цхьан НИИ-ца договор яьй: специалисташа цигарз хьал дайза а дайза, йоагIаш йола рекомендацеш лургйолаш. Цу вахаро хьалхадаьккхача гIулакха чIоагIа раьза яцар председательски корпус. Геттара дукха пайда луш йола культура хьал ца кхеяйташ йита боахк-хьогI уж, йоахар цар. ТIаккха цигара нах Москве бахар: цар колхозий финансови кIийленаш толхае гIерт, яхаш, оарц дехар! Доккхача ахчо корта хьовза баьча цхьацца бараш-та наьха унахцIено вIалла дага а яллацар — иштта я-кх мораль.

Малав республике эттача нравственни унахцIенон хьалах жоп дала дезар? Ховш махиллара, хьалхарча даькъе парте обком. Промышленни гIишлош хьалъяра боарамаш дегIаккхувлаш, нравственность толхаергйий-теш цо, наьха унахцIено, республикерча ший тайпара долча гонахьарча Iалама Iаткъаргдий-теш из аьнна. Дерригa вIашкаоттадара уйлашта тIаберзабу оаха берригa кулгалхой. Цу тайпарча идеяш тIа латтара перестройкана белггала денал эш. Из бахьан долаш республикана геттара дукха пайда тергбола, бакъда, экологически оагIонга диллача хьалъе йиш йоаца предприятеш ца еш Iийнад тхо. Экологически денал тIехьагIо граждански денал а хиле дIаотт — хIаьта цо тхо гIаддуг. Граждански денало хьалха гучадувлийтача гIалатех хьахиннача халонех цхьанххa хIаманца товш йоаца спекуляци е гIертачарна духьале ю. Тхо йизза моральни бокъо йолаш да партийни органаша яь йола решенеш тешаш тIаэцарах, перестройка тешаш тIаэцарах лаьца дувца.

Вай революционни хана керттердар — дукха ха йоацаш хиланза даргдоацаш санна лоархIаш хинна дукхагIдола негативни гIулакхаш тIа ца эцар. Хьалха тха мах юртбоахама балхий план кхоачашъярга хьежжа бора, хIанз — прилавкаш йиза хиларга хьежжа. Оаха хьалъеш латт баьцадаараш леладара лаьрхIа гIишлош, хIаьта оаха кастта продукци лорадара дош къоастадергда: хьахинна хьувкъам чу ца эцаш хIалакбар геттара во хIама да, цул дикагIа да из кIезигагIа хьал а кхебаь, берригa лерттIа лорабар.

Еррига а сага духьа йолча перестройка васкеташ толхадар цхьанна хIаманца тарлуш дац.

«Экономическая газета», № 25, 1989 шера июнь.

Агински Бурятски автономни округ. Зугалай яхача юрта. Ленина цIерагIча агрокооперативни фирмай центральни усадьбе хьайийлай хIамаш тегаш йола цех. Укхаза тегаш йола кетараш, курткаш, унташ бахаш болча наха чIоагIа хоатташ я. Кооперацe кIийлен тIа шин даьна пайда хулийташ дола договор оттадаьд Читински кхаькхийи элтараши сулув а деш, тоадеш йолча фабрикаца, цо шийна тIанийцад кхаькхий тоадар а цех хIамаш тегаш йолча машинашца Iалашъяр а.

СУРТА ТIА: дукха хайоаццаш юрта художественни самодеятельноста лаьрхIа бурятски къаман барзкъаш тегара заказ хьанийцад цехо. Моделашца болх беш ба закройщикаш Жанчинова Галинаи Гармаева Хандаи.

В. САЯЦИНА сурт. (ТАСС фотохроника).

Арендана—шерра никъ

Халонаш дукха я

Вай республикерча колхозашкеи совхозашкеи укх тIеххьарча шерашка шерра яржаш йоагIа арендни подряд. Цунца дувзаденна ахархоша дика кхетадаьд, боахама бизза бола дай шоаш хилар. Хьайбаша хьалур алсамдаккхара, дикагIа хьийкъа ялат, баьцадаараш, сом, кхыйола юртбоахама культураш хьахилийтара хьинар кхо ца деш къахьег цар. хIана аьлча, цунга хьежжа да цар чудахьаш доло алапеш, ахчан премеш. Долче, тIа-тIа дукхагIа хул цар юртбоахамцара безам.

Ховш махиллара, ГI. Ахриева цIерагIча совхоза а Малгобекски районерча кхыча боахамашта санна республика кулгалхоша комсаш лелае езилга качделлар. Уж тха лаьтташка хьахургья е хургьяц, аьнна даьтохкамаш а доацаш, цхьаккха тайпа уйла а ца еш, даь хIама дар из. Цудухьа совхоза комсаш дIайийннача лаьтташа паччахьалкхенна а иштта совхоза а зе деш, пайданга дог доахилга доацаш дукха шераш даьхад. ДIаяха пятилетка чакхъяьккхар оаха цхьа миллиони 100 эзари сом паччахьалкхенна зе а деш. КредитагIа, дотацех хьанийдаь ахча а тIехьа дIалаьрхIача. хIанз укх сахьате паччахьалкхен банкана тхо декхарийла да ши миллион гаргга сом.

Ший ювргIагIа хьежжа мара ког Iа ма бахийта оалаш да халкъа кица. Лакхе белгалдаьча хьалашка арендни подряд юкъе ца йоалаеш тIехьадаьлар тхо. Укх шера цхьоалагIча январе денз эксперимента вIашагIа а ехна, болх бе йолаялийтар арендни подрядни звенош. Цул совгIа къаьст-къаьста бола арендатораш ба тха боахаме къахьегаш, договорагIа доахан шоай цIагIа кхоабаш, дорстадеш бараш а ба. Лоацца аьлча, КПСС ЦК мартовски (1989 ш.) Пленума решенеш кхоачашъяра тIагIертта къовсам а лоаттабеш, шоаш каралаьца болх бизза чакхбаккхара хьинар кхо ца деш къахьега арендатораш кIезига бац совхозе. Цхьабакъда, тахан царна ха хала да бухсоцчаш шоай балха тIа хьахургдар фуд.

Укх шера люцерна тIайола езткъа-езткъа гектар дIанийцай Мукулов Султанеи Умаров Хьусенеи шоай дезалашца. Царех хIаранена совхозо хьожаяьй цаI гусеничнии вож чархаш яри ши трактор, тIехьатосса техника. Чуйицача хIара центнер люцерна гих 340 сом ахча лургда царна совхозо. Цул совгIа, боахама хьайбашта эша доакъар а кийчдергда цар. ХIара дезала подряда оаха деннад 54 эзар сом. Люцерна хьалкхеярга дIадохийтар, доагорга, ядохимикаташка, техниках пайда ийбарах дIадодаш дар арендаторий чотагIа хургда. Цу методагIа баьцовгIаш хьалкхееча итт звенон коллективашп къаьст-къаьста бола арендатораши ба. Iалаьмате дика доалдеш кийчдаьд цар шоашта тIачIоагIдаь кхаш.

Арендни подрядагIа болх беш я баьцадаараш хьалкхедеш йола Дадаев Мохьмада звено. Шийгарча 40 гектарах 25 гектара тIа цо хьалкхебеш ба саьмарсаьхк, пхиппха гектара тIа цо хьалкхееш я помидораш, хохаш, кабуц. Совхозаца яьча договорагIа хIара гектара тIара звено коллективо чуэца лаьрхIад шийтт-шийтта тонн помидораши хохаши, кхо тонн саьмарсаьхк. Йиззача хозрасчетагIа къахьегаш я из. Цунга да ший чекови книжка а. ХIанз совхоза чотагIа ийду арендатораша аванс а алапи а. Долче, гуйре чуерзаяь уж баьлча, цар расчет ергья совхозаца. БIарг хьесташ Iалаьмате дика хьийкъа хьахулаш латт цар хьалкхедеш дола баьцадаараш. Цудухьа арендатораш боахамца яьча договорех лаьрхIачул дикка дукхагIа шоаш баьцадаараш хIара гектара тIара чудахьаргхиларах шеко йолаш бац.

БаьцовгIаш тIайола 2492 гектар хула кхаш а дIаденнад арендни подрядагIа къахьегача звеношка. Цар шоай еррига таронаш оарцагIъяьхай дукхагIа доакъор кийчдара.

Къаьстта дика вIаштIехьбаьккхаб шоай болх хьайбаш кхедеш, дорстадеча тха арендатораша. Шоай цIагIа кхаба къона 60 бежан дIанийцад Бабуев Iусама дезало. Боахамца яьча договорех, нормал дукхагIа мел яьккха продукци совхозага, хьаштдале кхычахьа йохка бокъо еннай цунна. Цунца цхьана лакхбеннаб арендни подрядагIа къахьегача дезала къахьегамцара безам. ХIара дийнахьеи буси бежана тIакхетийта дулх планагIа лаьрхIачул дикка дукхагIа да. Иштта хьинаре къа а хьегаш, ше кхоабача доаханна денгара денга дукхагIа дулх тIадеттадолийташ болх беш я Гинаев Ахьмада кулгалду коллектив а.

Укх шералца цIаккха ца хиннача тайпара боккха пайда хиннаб тхона цIагIа хьайбаш кхоабарашка а иштта арендни подрядагIа уж хьалкхедеча звеношка а доахан дIадаларах. Духхьал хьалхарча биъ бетта хьайбашта тIакхийтта дулх задане шозза совгIа дукхагIа да, хIаьта дулхага дIабода мах планагIа лаьрхачул шозза гаргга лохбеннаб. Укх шера хьалхарча ах шера паччахьалкхенга 41 тонн дулх дохка дезача, совхозо биъ бетта декхар 50 тонн хилар.

Из деррига а дика да. Цхьабакъда, совхоза экономикана, иштта арендаторий балха Iаткъаш цIенхаштта кхоачамбоацараш, халонаш нийслу тхона. Боахамашкарча арендни подрядагIа болх беча звеношта маьшша техника яц совхозе. Цудухьа шоайла сагIа дехаш санна, цхьа звено шоллагIчунгара техника ехаш, гIо дар дехаш чIоагIа хала хьувз. Цу гIулакхаша дукха балха ха йоаю цар. Биззача низаца шоаш каралаьцача балха тIа къахьега низ дIакхачац арендаторий. Цул совгIа, луш пайда а боацаш, комсаш тIайола дукха гектараш я хIанз а тIехьа совхозе. Уж тIера дIа а яьха, юртбоахама кхыйола культураш цига дIаеза ха хьагIаэттай. Цу даькъе де дезар белгала а даьккха, цу гIулакхага цIенхаштта, хьем а ца беш, хьажа декхарийла ба совхоза а района а кулгалхой. Уж кхоачамбоацараш цIендаь дIададьхача совхоза коллективана тIабоагIа пайда дикка дукхагIа хургба.

С. ИДРИСОВ,
ГI. Ахриева цIерагIча совхоза керттера экономист.

ПАРТЕ ГОРКОМА ИДЕОЛОГИЧЕСКИ КОМИССЕ

КПСС Грозненски горкоме идеологически комиссе аргIанара заседане хилар. Из хьайийллар комиссе председатела парте горкома секретара В. С. Масловас. Цига дийцар город Грознерча школашка нохчийн гIалгIайн метташ хьехара хьакъехьарен къамаша вIаши дIа-юха леладеча гIулакхий культура дегIайоалаяра хьакъехьарен дош.

Укхаза хьийхабар халкъа дешара городерча органий бехктокхаме болхлой, парте райкомий идеологически дешашта бола секретараш, вузий викалаш.

Дувцача деша хьакъехьа информаци йир оттадаь дош кийчдара вIашагIъеллача комиссе кулгалхочо Госуниверситета доцента З. Хамидовас.

Городерча школашка нохчийн гIалгIайн метташ хьехалга дикагIа вIаштIехьдаккхара де дезараш, долаш дола кхоачамбоацараш, уж дIадахара наькъаш, дувцаш къамаьлаш дир Ленински районо заведующе Р. Дмитриенкос, хьехархой говзал лакхъяра Нохч-ГIалгIай республикански института директора С. Хамирзоева, Грозненски гороно инспектора Е. Сташкевича, Нохч-ГIалгIай книжни издательства воккхагIволча редактора С. Шадиева, кхычар.

Дувцача дешах вIаши дага бовлаш, гIулакх тоадара де дезараш белгалдоахаш, хьадда предложенеш телаш къамаьлаш дир идеологически комиссе членаша З. Омаровас, В. Чечела, М. Аушева, Н. Башминова, С.-Г. Котиева, кхычар.

Дийцача дешах йоагIаш йола рекомендацеш тIанийцар комиссе.

1941 шера 22 июнь — фашистски Германе тийшача балхагIа, дага а доацаш Советски Союзана духьала тIом болабаь ди. Советски Союзо фашистски Германена духьала Сийлахь-боккха Даймехка тIом болабаь ди.

ТIема шераш дагадохаш

Москвич, отставке вола подполковник Н. И. Пучков цIихеза волча полководцана Г. К. Жуков юхе а волаш. Даймехка Сийлахь-боккхача тIема халача наькъашка гIолла чакхваьннав, цул тIехьагIа а 1958 шерага кхаччалца цо кулгал а деш, эскаре гIулакх деш хиннав.

Полководец лоравеш хиннача группе ше хиларах тарра, Николай Ивановича цхьацца, кхоачаш де аьнна, цо шийна тIадилла хинна гIулакхаш деш хиннав.

ХIанз Н. И. Пучкова 75 шу да, амма, из хIанз а тIехь низ болаш а унахцIена а ва.

Из ваьннав Ступински района Карпово яхача подмосковни юртара. ЗIамига воллаше а къахьега волавеннав из. Коломне ФЗУ яьккхачул тIехьагIа цо болх баьб завода токарь а волаш 1933 шерага кхаччалца. Цул тIехьагIа къахьегаш хиннав Москве «ЦIе пролетарий» яхача заводе, стахановец а хиннав. 1936 шерара денз 1938 шерага кхаччалца Киевски къаьстта йолча тIема округа авиадесантни доакъошка гIулакх деш вар, хIьта 1939 шера из тIавийхав Паччахьалкхен Кхеразмлен органашка.

Хьалха инарал, цул тIехьагIа маршал а волаш хинна волча Г. К. Жуковна уллув гIулакх деш ше хинна шераш Николай Ивановича шийн вахаре эггара лоархIамегIчарех лоархI.

ЦIихеза Советски полководец геттара дика вар шийца болх беш болча нахаца.

— 1941 шера Г. К. Жуков резервни фронта эскаршта командующелла хьожаваьвар. Ельне юххе тIом латтача районе дIадахар тхо. ХIара денна хьал тохкаш передовой позицешта, эскарашка хулар командующи. Кастта Г. К. Жукова кулгал а деш. тIом хьайча денз духхьашха толамца чакхъяьккхаяр тIалатара операци, из дарах фашистски ударни тIема группировка эша а яь, Ельня яха город мукъаяьккхар.

— Цкъа, из дар Ленинграда обороне геттара критически (1941 шера сентябрь бетта) деношка, Ленинградски фронта командующелла хьожаваь волча Г. К. Жукова амар дир тхона, из лоравеш болча офицерашта, тхога йиса мел йола гранаташ, танкашта етта топаш, автоматаш передовой болча бIухошта дIале, аьнна, тхоашка тхоай герз мара ца а дуташ. Полководца ше лоравар керттера лархIацар.

ТIом дIабаьнначул тIехьагIа а Н. И. Пучков маршала уллув вар, цунца цхьана доазол дехьа — Инде, Бирме, Югославе — ваха хиннав. ХIаьта мукъача хана из цунца цхьана чкъаьрий даха, чарахье ухар. Касткаста дагаухар тIема шераш.

Суртaш тIа: 1. Лакхехьарча Керттерча командоване Ставка викал Советски Союза Маршал Г. К. Жуков венав Курски дуга тIарча фронташка тIема гIулакхашта координаце е. 2. ТIема шерашка полководец лоравеш йолча группен Советски Союза Маршала Г. К. Жукова къаьстта порученеш кхоачашъеш гIулакх деши хинна вола отставкера подполковник Н. И. Пучков.

(ТАСС фотохроника).

ТIАХЬОЖАМХОЙ БIАРГ СИЙРДА ХИЛА БЕЗА

Грозненски городской Совета сесси

Грозненски городской Совета IX сесси хилар, цига йийцар гордской халкъа тIахьожама комитета балхах йола отчет. Доклад йир комитета председателa И. М. Попова. Комитете 13 саг хержа хинналга а, царех 5 саг — Совета халкъа депутат волга а хоам бир цо. Иштта болх беш я 7 отраслевой штате йоаца отдел. оргготдел, жалобайи предложенейи бюро. Цу отделашка общественни кIийлен тIа болх беш ва 70 саг. Городской комитето кулгалду 4 районнии 3 производственни комитета, иштта 1347 къахьегама коллективашка йолча халкъа тIахьожама группашта а. Городе, юкъера лаьрхIача, 16 эзар тIахьожамхо ва. Долче, цу органий структурас а таьрахьас а таро хулийт производствеи социальни сферен мел йолча участкашта тIахьожам лоаттабе.

Комитета балха тIа керттера моттиг дIалаьцай, къаьстта белгалла яьа йолча коллектива балхага хьажар доацаш, цу е вокха отрасла юкъе йоагIача предприятей бIарччача группашта балха тахьожам лоаттабеча. хIана аьлча, цо таро хулийт проблема ше маярра тахка, гучадаьха долча кхоачамбоацарех кIоаргга выводаш е, уж кхоачамбоацараш дIадахара дола кардинальни гIулакхаш тIаэца.

КПСС XXVII съезда решенехи парте тIехьа тIадоагIача документехи пайда а эцаш. городской комитето отчетни периодагIа 122 проверкеи рейди яьй. Цига даккъа лоацаш хиннай Совета массазара комиссеш, исполкома отделаш. госгоринспекши, иштта кхыйола тIахьожам лоаттабу органаш. из гIулакх иштта леладаро таро хулийт цар балха тIа нийслуш йола дублировани кIезигъе. Цар яьча 106 проверкай материалаш йийцай халкъа тIахьожама комитета заседанешка, хIаьта бехке бараш бехктонхаме эзаб, нийсденна кхоачамбоацараш дIадахара хаьдда йола предложенеш юкъейоалаяьй.

Халкъа тIахьожама болхлоша тIахьожам лоаттабу Iилма-технически прогресса, предприятеш технически юхакердаяхара, продукце дикал тоаяра проблемаш тохкача. «Красный молот», «Металлист», СССР 50 шу дизара цIерагIча химически, Грозненски биохимически заводаша договорни поставкаш кхоачаш ца яра бахьанаш а дашхар. БIарчча хьанийцача, городе 1988 шера поставкай план 40 миллион совгIа сом кхоачашйинза йисай.

Тахан экономика наьха хIара дийнахьара хьашташ хьалхьоадеш йолча социальни сферашка ерзаш я. НохчГIалгIай Министрий Совета «1986 — 1990 шш. халкъа эшаш долча товарий производство а бахача наха деш дола гIулакхаш а дегIадара хьакъехьа йола комплексни программа» мишта кхоачашъю а хьожаш тIахьожам лоаттабеча халкъа тIахьожамхоша городе йолча 7 предприятейи организацейи балхага хьежача, дукхагIболча кулгалхоша из лоадам боаца гIулакх санна лоархIаш долга гучадаьлар. Нах планаш кхоачашъярца моральнии материальнии хьашт долаш бац, материально-технически база хьалйинза я.

Э. У. Джамбулатов керте латтача Октябрьски района халкъа тIахьожама комитето цу хьакъехьа доагIаш дола дош аьннадац. Геттара кIезига дешаш къестаду «Грознефть» яхача объединене КНК.

Жилой фондага хьежача, гучадаьлар 203 квартирах боагIача тайпара пайда эцаш цахилар (общежитеш, контораш, кооперативаш). Фусамаш йоаца нах геттара дукха боллаше а, 1159 квадратни метр а йолаш мукъаяьнна йола фонд наха дIаеннаяц, из бахьан долаш, квартплата хьа ца эцарах 5282 сом зе хиннад.

Торговле этта дола хьал хетадала тарлучча тайпара цхьалха дац, укхаза а халкъа тIахьожамхой боацаш хила йиш яц, хIана аьлча, тIахьожам боацаш хиларо дукха зуламе хIамаш хьахулийт. ДIадахача шера городa мел йолча кхачан тикашка дохкаш дола шекар мишта дохк хьожаш, проверка хилар. Дуккха зуламе гIулакхаш гучадьхар цо: шекар дIалочкъадар, харцахьа тараз озар, талонаш а йоацаш из дохкар.

Докладчика а пренешка къамаьл даьча депутаташа а — «Оргтехника» яхача объединене директора заместитела Ф. Калантаевске, трамвайно-троллейбусни управлене водителa Т. В. Соловьевас, Заводской районни халкъа тахьожама комитета председателa В. Л. Семеновс, иштта кхычар а проверкаш еча хьахинна стереотипаш даяханза, лохерча группашка дукха формализм йолга дийцар. Цхьаболча тIахьожамхоша гучадоаккх шоаш гIулакх кIоаргга ховш боацаш хилар, гIулакх ма дарра кIоаргга тахка шоай безам ца хилар, гучадьнна кхоачамбоацараш дIадахара хьакъехьара шоай предложенеш увттаяц.

Сессе къамаьл даьча депутаташа, молкомбината оператора Н. И. Дуровас и биохимзавода слесарий бригадира Г. Ф. Назаровси дийцар предприятешкарча лохерча группаштен посташтен къаьстта дукха теркам тIабахийта безаш хиларах лаьца. хIана аьлча, дукхагIдар цар толамца беш болча балхах тийша да.

Города экологически хьал тоадара къовсам лоаттабеча халкъа тIахьожама комитета карагIдаьнначох дийцачул тIехьагIа, города керттерча санитарни лоро Г. Е. Минчина белгалдаьккхар экологически кхерам тIалоаттабеча предприятешкара лохера группаши посташи йоагIача тайпара принципиальность йоацаш хилар. Зене йола хIамаш духхьала бийсанна мара аракхувсаш йоацалга дика ховше, цар де дезараш тIаэцац.

Старопрмысловски райсовета исполкома председателa Х. М. Дзейтовс тIахьожамхой теркам тIабахийта беза, аьнна, дехар дир аварийни хьале йолча фусамашта, Загряжски яхача поселке хина лаьрхIа хьалъе йолаяь резервуар хIанз а тIехь хьалийнза йиса хилара. городе долча наькъашкарча хьала.

Сессе дийцача деша хьакъехьа решени тIанийцар.

Сессе иштта кхыдола дешаш а дийцар.

Б. ДМИТРИЕВА.

НИЙСАЧА НОВКЪА

ЧIоагIа теркам тIабахийта ладийгIар аз укх деношка Москве чакхъяьннача СССР халкъа депутатий Съезде дийцачунга. Шеко яц, вай вахаре керттера цхьа этап я из.

Вайна ховш да, мохк сеца лаьттачара меттахьа баьккхар, демократи сомаяьккхар М. С. Горбачев волга. Съезда хьалхарча деношка депутаташа дийцар из. М. С. Горбачев СССР Лакхехьарча Совета Председателалла харжар нийса да сога хьттача, вай берригача мехка, вай каралаьцача гIулакха пайдане да из. ХIана аьлча, бюрократе кIийленаш хIанз а халла мара йохалуш яц вай мехка, цудухьа эггара хьалха из де дIаволавеннар хила веза цу посте. Из иштта хила а хилар.

Вай экономикера хьал тоадара лаьрххIа теркам тIабахийтар Съезда депутаташа. Цу хьалера мохк хьалбаккхара малагIа никъ лаьцаб Съездо? Сога хьттача, Н. И. Рыжкова дика аьлар шийн доклада тIа цох лаьца: «Социальни, экономически проблемаш дукха Iайнай вай мехка, из гуш да Съезде хиннача дискуссега ладийгIача а. Уж къоасталургьяц берригача халкъа боахамо, хIара саго тIатеIIа а чIоагIа пайдане а болх бича мара. Вай цаI санна дерригаш а отта деза уж проблемаш къоастаяра. Духхьал халкъ кхотадаларон цун хьаькъалон мара арабоаккхаргбац вай мохк чоалханеча хьалера». Сога хьттача, нийса аьнна дешаш да уж.

Чакхъяьлар СССР халкъа депутатий Съезд. Шеко яц. Съездо дикка болх бир. Наьха вахаре а хоадам боллаш дикагIча оагIорахьа хувцамаш дара дукха решенеш тIанийцай цо. ХIанз керттера мадар да. Съезда решенеш мадаггара кхоачаш а еш, хIаране ше-шийн балха моттигашка тIатеIIа болх бар.

Е. АКИНШИН,
Грозненски экспериментально - механически завода токарий бригадир.

Доазол дехьара

Японски юрта кхоане

Дуккхача хана денз ахархой болаш хьабоагIача Итикава яхача японски дезалцара вIашагIкхетаре йиллача хана яхача вIаштIехьдалланзар тха. Кхаь сахьата гаргга никъ бе беза Японски столицера уж бахаш болча юрта кхоачаргволаш.

«Токио — Япони йоацилга» а доацаш, кхы бахьан дар тхо иштта «таьнарча» юрта кхоачадаьр. «Японски тамаш» яхар бакъдий ха безам бар тха. Укх тIеххьарча шерашка юрта боахама а, юрта кхоанен а проблема дукхагIа дагайоал японцашта. Цкъарчоа, хетадала тарлу: сомаши баьцадаараши, чкъаьрийи дулхи дохкаш йола дукха тикаш, супермаркеташ, универмагашка продовольственни товараш дохкаш йола этажаш, городе а юрташка а хьалйинкъа я кхачан товарашца—мехка хьадоахарашца а импортнийчарца а. Амма хьагучадаьнначотIа. цу хьала кхы цхьаькха оагIув я: интеграци ярах японски ахархоша хьадоаккхаш долча товарашта дуккха кIезигагIа йола моттиг кхоач, хIана аьлча, импорт дукха а дарегIа я. ТIадоагIаргдолча гаргарча шерашка. доазон дехьарча партнераша низ тIалоаттабарах Япони тIеххьара таможенни барьераш дIаяха езача хьале эттача, конкуренце боарам кхы а геттара лакхлургба, традиционни продукце цхьацца дола тайпаш хьа ца деш дита, дезаргда. ТIаккха керда стратеги езаргья. Японски промышленносто тIехдика кхоачашдаьча декхара тара дола боахам лелабара керда лостамаш лахара из декхар кхоачашде, дукхагIча даькъе консервативни болча ахархошта геттара хала да. Психологи йохаяр, хьаькъал, знанеш, лаьттах пайда эцара культура дIайийха а ца Iеш (уж шедар Японски ахархочунга долаш да). долчча бесса дIа ца аьлча далац, доккха денал дIадехаш а да из. Цу тайпарча нахаца вIашагIкхетар хургда шун, аьнна, дийцадар тхога Нагано тхо долча хана.

Тха къамаьл доладелар шун хьалхашка татамешта дагIача хана. КIалхара коташ шеллургбоацаш йIовхал луш яр кIийленах йоалла пишк-хибати.

Даьдаьна дукха езаш, кхо шу даьннача виIий йоIагара Сатикогара дIа мел икха кхалнахи бераши доацаш дар. Тюдзи Итикава 15 шу даьнна зIамига саг вар, 1947 шера Японе демократически земельни реформа чакхъяьккхача хана. Помещикий доалахьа хинна лаьташ паччахьалкхено хьайцачул тIехьагIа массаза леладергдолаш декхар ахархошка, 24 шера цун мах тахка а безаш. Тюдзена хIанз а тIехь дика дагайоагIа из моцал лаьтта ха. Японски ахархо хIанз а дика тешаш вац шийн хьал-таро чоагIа хиларах. Цудухьа ши-кхо шу хьалха Итикавас цIаьхха кхетадир: дуга кхы дIаде йиш яц, боахам лелабара кхы лостам лаха беза. Лоалахошца а дагаваьлар, амма, цар хьаллацанзар из — цудухьа гIалат а баьлар...

1947 шера правительствос вIашагIъелла йолча юртбоахама кооперативай Ерригяпонски Совето, «НОКЕ», мадарра аьлча, цун моттигерча отделенес новкъостал дир цунна. Ахархой вахаре мел дола гIулакхаш доашхаш я из организаци. «НОКЕ» шийн декхарех керттера долчарех цаI лерхI кредиташ телара гIулакх.

Юкъера хьанийцача, японски ахархочун доалахьа хIаранега 1,5—2 гектар лаьтта да, из боарам мехка хьалашка диллача эггара эффективни лоархIачарех ба. Тюдзи Итикава доалахьа 3 га лаьтта да, царех цхьан гектара тIа мара дIадувш дац дуга, лаьттан цхьаькха цхьан гектара тIа Iажий гаьнаш дIаегIай. 1.100 Iажий гаьнаша шера 40 тонн хьувкъам лу, дезало цхьа тонн сок яьккхачул тIехьагIа, юхебиса Iажаш бохк.

ВIалла кхоачалургьяц, аьнна хеталуш йолча кьонача гаьний мугIарашка гIолла чакхдоалача хана, миштa вIаштIехьдоал шун дезала (Итикава ше, цун сесаг, вокхагIвола воI, нус) берригача, боахама, хьалхарча даькъе, хьахулаш латтача сомашта, гIулакх де, аьнна, хаттар дир оаха. Тхона жоп делар — опылени а еш, садоаллача хIамашца къовсам лоаттабу оаха, аьнна. Цхьабакъда, болх кIезигагIа бац: боккха а чам болаш а сом хургболаш хIара цветоножка тIара совдола 4 зиза дIадаккха деза. Цхьаккха техникас укхаза гIо дергдац, укхаза кулгаш эш. Цудухьа шера шозза-кхозза болх бе нах хьаэц цо. ТIеххьарча шерашка шерра яьржай кхыча мехкашкара Iомабала ухаш бола нах болх бе хьаэцара практика. Итикава волча 6. бетта болх беш а вахаш а вар КНР Iомавала вена къона ахархо.

Нанеи нуси шоай цIагIа а бераштa а де дезаш дола гIулакхаш деш ба. хIаьта даи воIи Iуйрийна 9 сахьат даьлча денз сайрийна 6 сахьат даллалца болх беш ба, перерыв а еш. Боахаме дукха йоккха йоаца лаьтта оахаш а макха боаккхаш а йола трактор (22 говрий низ а болаш), грузовик, иштта 4 легковой автомобиль а я. Уж шеяр физически низ тIабахийта безача е мовхьаш дIадахьа дезача доккха гIо деш я. Иштта дале а, геттара дукха ба боахаме кулгкара, низ тIабахийта бе безаш бола хала болх.

— Итикава-сан, шун дезал, хьагучогIа. Японски юрта керттера ши проблема: дунен халкъашта юкъера боахаме интеграци ярен ше деш дола гIулакх къоначарга дIакхачийтарен — дикка къоастаьчарех ба?

— Хьалхарча проблемах лаьца аьлча, сона хетачогIа. кхоане дунен халкъашта юкъерча сельхозкооперацега я. Цхьадолча мехкаша дуга хьалкхедергда, кхычар дулх, кхоалагIбараша кIа, иштта кхы дIахо а. Боахамашта пайда барал совгIа, тешаргда вай, из гIулакх тIемаш хургдоацаш тешаме йола новкъарле хинна дIаоттаргья, — вай дерригаш цхьана ца хилча даргдий? ХIаьта, шоллагIйола проблема къоастаяра гIулакх тха юрташка геттара чоалхане да. ТIом дIабаьначул тIехьагIа юрташка бахаш бола нах кIезигбеннаб, алхха юртбоахаме болх беш бола нах 5 процент гаргга мара а бац. Дийшачул тIехьагIа (12 шера дешаш йола школа е вуз чакхъяьккхача) кагийча наьха 10 процент мара юрта баха юхабагIац. Долче, цу гIулакхо кхы а дIахо автоматизаци яр дIадех; тIеххьарча шерашка компьютеризаци; биотехнологи юкъейоалаярах хьахургдолчунга чIоагIа доглдоахаш да тхо. Уж шедар цхьаккха дац, сага кулгаши хьаькъали ца хилча. Са аьттув баьлар цхьан хIамах — вокххагIвола воI раьза хилар са новкъост а гIонча а хила, амма зIамагIвар — раьза хиланзар. Бокхъалдар дийшача, кагий нах юрташка баха юхабоагIаргболаш пенсионни гаранте боарам городана нийсса хила беза.

Къасташ, чIоагIа тIера волча фусам-дас Токио юхадолхача хана Индзука боахаме дIачуотталаш, аьнна, хьехар дир тхона.

— Из гаьна бац — тхо долчар шин туннела чакх мадаьллинге. Хьалха «НОКЕ» тха моттигерча отделене болх баь, укх 13 шера шийн боахам лелабеш вола цхьа тамашне саг вовзаргва шоана.

Индзука дезалца (ха яха цIеннанен. кхелета шп йоIи. боахаме Iомалуш вола «минарайки») тха вIашагIкхетар хиннача миноте оаха шеко йоацаш кхетадир, хIанзарча ханара мабарра боахама дай болча тхоаш кхаьчалга. Шоай сий дайта ховш, шоаш аьннар чакхдоаккхаш болга хьагучадаьккхар къоначa мар-сесаго.

Индзука Есиюкен Эсюкон хIаране 39 шу даьннад. Шаккхе а лакхара образовани йолаш ба. Ногаю яхача префектуральни университета информационни факультет яьккха ва Есиюки, хIаьта Эсюко — цу университета индустриальни обществе социальни Iалашон факультет яьккха я. Цул тIехьагIа бера кхетам балара шин шера дешара лаьрхIа йола вуз а яьккхай цо.

Ше. лелалуш, могаш волча хана цIен доал деш Есиюке да вар, по 15 шу хьалха денз дуган меттала Iажий гаьнаши комсаши дIаегIа хиларца хийцай боахама ориентаци. Къоначa боахама дас дуган лаьрхIа дукха йоккха йоаца лаьтан чIегилг мара йитаяц, шийн керттера теркам йоккха перспектива йолча комсаште Iажий бешаи тIа а бахийта. 8 ар долча лаьттан тIа болх беш я трактор, кооперативни кIийлен тIа по гIулакх ду кхы а 5 дезала.

— ХIанз Японе доазон дехьара тIа-тIа дукхагIа химически продукташ хьакхухь. Цу гIулакха духьале еш мехка шерра дIабаьржа граждански болам бале а, хIанз а тIехь химически удобренехи ядохимикатехи пайда эцаш моттигаш я. Из деш ба, хьалхарча даькъе, лаьтта эшаш дола гIулакх де низ дIа ца кхоачаш. ха яха бола ахархой. Из бахьан долаш, бахача наха, хьалхарча даькъе, бераштa меттел иштта лаьттан шийна а кхерам тIалатт. Цудухьа, тахан тхона хьалхашка латтача декхарех керттердар юрт къонъяр да. Городи юрти шоайла вIашагIъэйича из проблема шешегIа къоасталургья яхаш, лерхIаш ба цхьабараш. Горожанашта - сезонникашта дуккха-дукхагIа лаьтташ дIаделча а из проблема къоасталургья, яхаш ба вожаш. Амма, из де йиш йолаш хIама дац, хIана аьлча, лаьтан керттера моастагI ханна болх бе вена саг ва. Кхоане, сона хетачогIа, промышленностеи юртбоахамен болх беш бола нах хIаране шийн декхар а деш, къоастабарца ювзаенна я. Кхыдола балхаш деча санна, лаьттанца гIулакх леладеча а кхы кIезигагIа доаца хьаькъал а фийлал а дIадех, цунга хьежжа, вахарцара безам а кIезигагIа бац. Керттера дар — лаьтта дезаш хилар да, хьай мел дола хьаькъал цунна дIа а луш.

...Къасташ оалаш дола дешаш коа дIачувоаллача латтача гаьна кIала аьлар:

— Индзука-сан, фу га я ер, масса шу даьнна хила тарлу укхан?

— Ер тха цIихеза наж я. Укхан мел ха яьннай-м хац сона. Даьдас дувцаш хинна дагадоагIа сона: са даьнана нускал а долаш, цIагIа еначa хана а укхаза ягIаш хиннай из, оалар цо.

В. ДУНАЕВ,
АПН соб. корр.

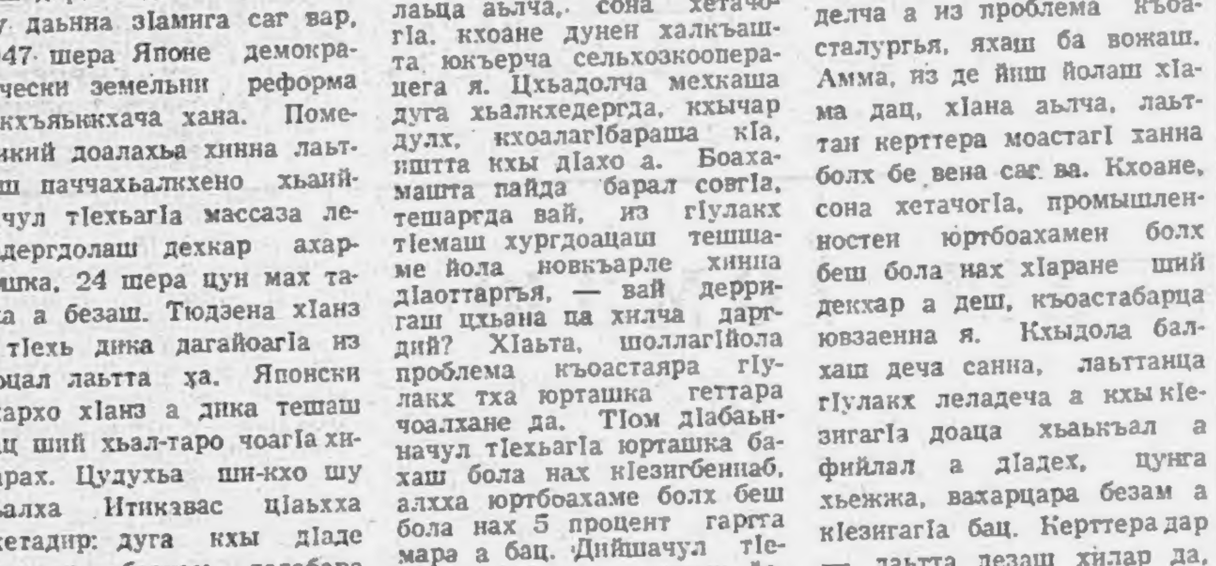

БЕЛЬГИ. Лимбург яхача провинце шахтерий массови забастовкаши манифестацеши чакхъяьлар.

Из дерригa а дIадоладелар цу районе кIор боахача шахтай администрацес уж рентабельность йоацаш хилар бахьан долаш 1992 шера дIакъовларгья аьнна, хоам баьчул тIехьагIа. Цул тIехьагIа горнякаша Хауталене яхача городера шахтай управлени чуйола здани дIалаьцар.

СУРТА ТIА: Лимбурге шахтерий забастовкаш хиннача хана полицеца вIашагIлатар хилар бахьан долаш дуккхачарна човнаш яьй.

Бельги.

ТАСС сурт.

ЦIено лелаяр пайдане да

ТIеххьарча шерашка Испане кхы а дукхагIа теркам тIаухийт городашка, поселкашка цIено лелаяра гIулакха. «Паис» яхача испански газета яздеш махиллара цIено яра лаьрхIача служба мехка шоллагIа моттиге я гIулакх дара сферера балха лоархIамга диллача. Хьалхарча моттиге да доазол дехьара туристаш Iалашбарца дувзаденна гостиничии гIулакх. Из — испанцаша цIена, порядке гIулакх леладара чIоагIача лоархIаме хIамах лоархIаш хилара тешал деш да. ХIаьта, цигачара цIено лелаяра служба декхарийла йисац.

ХIанз Испане болх беш йиъ бIаь эзар совгIа цIено лелаяра лаьрхIа йола предприяти я. Цига болх беш ва 200 эзар саг. ТIеххьара итт шера цу предприятеша шоай доход шозза лакхъяьй, 1987 шера из 340 млрд. песет хилар. АСЕЛИП-а цу тайпарча цхьан фирма правлене председателa Франсиско Хардона аьлар: «Оаха тхоай доходаш хIара шера 10 процент лакхъю».

Городе цIено лелаярах пайда, духхьал нувхаш дIайоахаш йолча предприятеш баь Iац — макулатура, кизгаш, пахашкаш, кхыметтел металлаш корайоагIаш хиларца, бакъда помещенешка, городской транспорте лостам беча, арахьара зданеш цIенъеча, кораш дулача иштта кхыдола балхаш деча предприятеша а бу. ГIулакх иштта латт, конкуренце хьалашка кIезига йоккха йолча фирма шийн куцсибат во. гонахьара территори бIеха хилийтац, хIаьта транспортни фирма (цу даькъе лаччахьалкхенчо а) лостам ца беш лини тIа ара ялийтац поездаш, автобусаш.

ХIанз цIено лелаяра служба лоархIам лакхлуш боагIа, цудухьа испанцаш цунца кхыча тайпара гIулакх леладу.

Ца зувш дисса йиш яц цу сфера болхлой тIера куцсибат дикка хувцаденнaлга. ХIаьта, иштта къахьегама чулоацаме дикагIча оагIорахьа хинна хувцамаш а. ХIанз цIено лелаяра служба чоалханерча техникаца Iалашъяь я. Хьалха цу даькъе кхы тIа алапи даккхара лоха квалифицированни кхалнаха, къаьстта къаьнабараша мара болх бацар, хIанз цу балха юкъеувз цига лелаеча техниках хIаьта иштта цIено лелаяра технологех биза пайда эца ховргбола нах.

Кастта Испане цу даькъе специалисташ кийчбара духьа кхаь шера лаьрхIа школаш хьаергья. цу тайпара яраш ФРГ, Франце йолаш я, уж школаш йистеяьхараштa «ЦIено лелаяра мастер» яха цIи лу.

ХIанз Испане йоккхача городий муниципальни советаш частни предприятешца гIулакх леладе безам болаш хул, цар царца юкъера лаьрхIача ворхI шера контракт ю. Цу тайпара тенденци я кхыча малхбузеневропейски мехкашка.

Елена РЯЗАНОВА,
(АПН).

ИРАНЕ СПИДА ДУХЬАЛА ЛОАТТАБУ КЪОВСАМ

Иране цIенхаштта леладеча бусалба дина Iадаташа зене даь саг аьрхIа кхерий дийтта ве веза яхаш хьалхадоахе а. цу мехка хьалхашка а СПИД дIадаржара проблема эттай. СПИДаца цамогаш болчар даннешта кепатеха яц. Цхьабакъда, мехка унахцIено лораяра министра Алиреза Маранде официально аьлар Ирана Исламски Республика «XX-ча бIаьшерен лазар» хиларца белгалбаьккхача 1[illegible] мехка юкъейоагIа, аьнна.

Министра лечкъа ца деш из мадарра дувц — дарба де йиш йоаца лазар дIадаржара шоаш чIоагIа сагата хиларах. Хьалха ирански официальни наха бакъде тигацар Иране СПИДаца цамогаш бола нах хилар.

Иране гемофилия яхача лазар дараш чIоагIа кхерамерча хьале ба. «Кейхан интернэшнл» яхача газета интервью луш СПИДаца къовсам лоаттабара йолча къаман комитета председателa доктора Садризадес аьлар Иране гемофилия яхача лазарах цамогаш болчарех 15 процент (450 саг гаргга) из кхераме лазар кхийтта хила мегаш ба. Доктора Садризадес яхачох, из лазар Иране доазол дехьара хьачуккхийхьача цIийца хинна хила мегаш да, хIана аьлча, 1985 шерага кхаччалца цун СПИДа вирус йий хьийжабац. Таханарча дийнахьа СПИДах виъ саг веннав, царна юкъера шиъ гемофилия яха лазар долаш хиннав. Ирански специалиста яхачох, кхеталац, мехкара гемофилия яхача лазарах цамогаш мел барашка СПИД дий уж хьежабий.

(АПН).